

Kırâat İlminde Taklîl Kavramının Tahlîli –Necm Sûresi Bağlamında-
- Analyzing The Concept of Taqlîl in The Science of Qiraat In The Context of The Najm Verse -

Fatih ERCANLI*

Atıf/Citation: ERCANLI, Fatih. “Kırâat İlminde Taklîl Kavramının Tahlîli –Necm Sûresi Bağlamında- [*Analyzing The Concept of Taqlîl in The Science of Qiraat -In The Context of The Najm Verse-*]”. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Journal of Düzce University Faculty of Theology]* 5/2 (Güz 2021): 224-233.

Öz

Âlemlerin rabbi tarafından indirilen ve insanlara doğru yolu gösteren ilahi bir kitap olan Kur’ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ tarafından müminlere bir kolaylık olması için farklı okuyuş biçimleriyle inzâl edilmiştir. Kur’ân okurken seslendirilen üç harekeden biri olan feth kavramına yakın bir okuyuş olan taklîlin Kur’ân’da oldukça fazla sayıda, hatta her sayfasında bulunduğu göze çarpmaktadır. Özellikle de Tâhâ, Necm, A’lâ, Şems, Leyl ve Duhâ sûrelerinin hemen hemen her âyetinde taklîl yapılan kelime bulunması dikkat çekici bir husustur. Bu noktadan hareketle söz konusu kavram ve Kur’ân-ı Kerîm’deki uygulama alanının incelenmesinin Kur’ân ilimleri açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. İşte bu çalışmada, taklîl uygulaması ele alınacaktır. Taklîl kelimesinin sözlüklerde ve kırâat ilminde yüklendiği anlam incelenecek, bu okuyuş biçiminin tatbik edildiği kelimelere yer verilecektir. Ayrıca kırâat ilmindeki eserler taranarak kırâat imamlarının taklîl okuyuşlarına değinilecektir. Böylece adı geçen uygulamanın Necm sûresindeki bütün örnekleri kategorize edilerek verilecek, bu kelimeleri taklîlle okuyan kırâat imamlarına değinilecek, konuya ilişkin tespit ve değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırâat İlmi, Kur’ân, Taklîl, Necm, Nâfi’, Ezrak, Ebû ‘Amr.

Abstract

The Qur’an, which is a divine book that was sent down by the Lord of the worlds and that shows people the true path, was sent down by Allah in different ways of reading, as a convenience to the believers. It is striking that taqlîl, which is a recitation close to the concept of fath, which is one of the three movements voiced while reading the Qur’an, is found in a large number, even on every page of the Qur’an. In particular, interesting that there are words taqlîl in almost every verse of the Surahs of Taha, Najm, A’la, Shams, Layl and Duha. From this point forth, it will be understood how important the study of the aforementioned concept and its application area in the Qur’an is in terms of the sciences of the Qur’an. In this study, the practice of taqlîl will be discussed. The meaning of the word taqlîl in dictionaries and the science of qiraat will be examined, and the words to which this reading style is applied will be given. In addition, by scanning the works in the science of qiraat, the taqlîl reading of qiraat imams will be mentioned. Thus, all the examples of the aforementioned application in the surah Najm will be categorized and given, mention will be made of qiraat imams who read these words by taqlîl, and determinations and evaluations will be made on the subject.

Keywords: The Science of Qiraat, Qur’an, Taqlîl, Najm, Nafi, Azraq, Abu Amr.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kur’ân-ı Kerîm Okuma ve Kırâat İlmi Anabilim Dalı [Post Graduate Student, Suleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Department of Qur’an Reading and Recitation Science], m.fatihercanli@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9477-3332.

Giriş

Kur'ân-ı Kerim, âlemlerin rabbi Allah Teâlâ'nın âlemlere rahmet olarak gönderdiği Hz. Muhammed'e, Cibrîl-i Emîn vasıtasıyla insanlara bir öğüt, gönüller derdine bir şifa, müminlere bir hidayet ve rahmet olarak indirdiği mukaddes mucizevî bir kitaptır. Ayrıca belli bir kavme ve zamana münhasır olmayan, kıyamet gününe kadar hükmü geçerli olup bütün insanlığa hitap eden ezelf ve ebedî ilâhi bir fermandır.

Hız. Muhammed, Kur'ân'ı vahiy yoluyla Hız. Cebrâil'den almış ve nazil olduğu şekliyle hafızasında muhafaza ederek sahabeye öğretmiştir. Sahabe de Hız. Peygamber'den öğrendikleri gibi âyetleri hem yazı hem de ezberlemek suretiyle korumuşlardır. Öğrendiklerini kendilerinden sonraki nesillere indirildiği gibi nakletmeye gayret etmişlerdir.

Hız. Muhammed kendisine inzâl olunan âyetlerde kırâat farklılıkları varsa bunları sahabeye bildirmiş ve böylece sahabenin kırâat bilgilerinde okuyuş farklılıkları oluşmuştur. Sahabenin kırâat bilgisinin farklılık göstermesi Hız. Peygamber'in onlara çeşitli zamanlarda ve mekanlarda farklı okuyuşları öğretmesinden ileri gelmiştir. Kırâatleri öğretme ve öğrenme faaliyetleri devam ederken ilimlerin tasnif ve tedvin edilmesiyle birlikte kırâat ilmi de kitaplara kaydedilmiştir.

Lügatte "okuma" manasına gelen kırâat¹, Kur'ân kelimelerinin râvîlerine nispet etmek suretiyle okunuş biçimlerini ve bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir.² Yani med-kasr farklılıkları, bazı harflerin ince veya kalın okunması, hemzelerde uygulanan nakil, sekte, iskât, ibdâl, teshil gibi farklı okunuşlar, idğâm ve izhâr meseleleri, hareke, sükûn, nokta ve i'râbtaki farklılıklar, feth, imâle ve taklîl meseleleri gibi olguları ele alan ilim dalıdır.

Kırâat ilmi, ulemâ tarafından kabul gören kırâat imamları üzerinden tahsil edilmektedir. Buna göre Arap diline bir şekilde de olsa uyan, Hız. Osman mushaflarından birine ihtimalen dahi olsa uygunluk arz eden ve sağlam bir senede sahip olan her bir kırâat, sahih kırâattir.³ Sahih kabul edilen on kırâat imamı şunlardır:

1. Nâfi' b. 'Abdurrahman el-Leysî (ö. 169/785)
2. Ebû Ma'bed Abdullah b. Kesîr (ö. 120/738)
3. Ebû 'Amr b. 'Alâ el-Basrî (ö. 154/771)
4. 'Abdullah b. 'Âmir el-Yahsubî (ö. 118/736)
5. 'Âsım b. Behdele (ö. 127/745)
6. Hamza b. Habîb (ö. 156/773)
7. 'Ali b. Hamza el-Kisâî (ö.189/805)

¹ Ebû 'Abdirrahmân b. 'Amr b. Temîm el-Basrî el-Ferâhîdî el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. 'Abdülhamîd Hendâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424), 3/369; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *Cemheretü'l-luğa*, thk. Remzî Münîr Be'albekî (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 2/1102; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, thk. Muhammed 'Avad Mur'ib (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1422), 9/209.

² Şemsüddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukriîn ve mürşidü't-tâlibîn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420), 9.

³ Şemsüddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâati'l-'aşr* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1434), 15.

8. Ebû Ca'fer Yezîd b. Ka'ka' el-Kârî (ö. 132/749)
9. Ya'kûb el-Hadramî (ö. 205/821)
10. Halef b. Hişâm (ö. 229/844)

Zikredilen on kırâat imamının taklîl okuyuşları ve Necm sûresinde taklîle okunan kelimeler ele alınmadan önce taklîl kavramının sözlük ve terim anlamlarının irdelenmesi yerinde olacaktır.

1. Taklîl Kavramının Anlamı

“التقليل/Taklîl” kelimesi, “قَلَّلَ/Kallele” fiilinin mastarıdır. Sözlükte “sayıca az olmak, şekilce küçük olmak” anlamlarına gelen “ق-ل-ل/Ka-Le-Le” sülâsî fiilinden türemiştir.⁴ Söz konusu fiilden müştak olan “قَلَّلَ/Kallele” ise, tef'îl vezninde bir fiil olup sözlükte “azaltmak” anlamına gelmektedir.⁵ Taklîl kelimesinin, Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği âyet şudur:

وَاللّٰهُ يُرْجِعُ الْأُمُورَ وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ التَّقِيْتُمْ فِي آعْيُنِكُمْ قَلِيْلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي آعْيُنِهِمْ لِيُقْضَىٰ لِلّٰهِ أَمْرًا كَانَ مَفْعُوْلًا

“Hani karşılaştığımız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu ki böylece Allah, olacak olan işi gerçekleştirsin. Bütün işler Allah'a döndürülür.”⁶

Kur'an okuyuşunda harfleri seslendirmeye yarayan hareketler fetha, kesre ve damme olmak üzere üç tanedir. Türkçe'de bunlara üstün, esre ve ötre denir. Konumuzla ilgisi açısından bu hareketlerden taklîle ilgili olan kısmı fethadır.

Sözlükte “açmak” anlamındaki “ف-ت-ح/Fe-Te-Ha” kelimesinden türeyen feth; okuyucunun harfi telaffuz ederken ağzını açması anlamına gelmektedir. Bu kavram, feth-i şedîd ve feth-i mütevassıt olarak iki kısma ayrılmıştır. Feth-i şedîd, harf okunurken ağzın mübalağalı şekilde açılmasıdır ki Kur'ân'da caiz görülmemiş ve Arapça kelimelerin telaffuzunda da bulunmamaktadır. Tam bir kalın okuyuş olan bu tarz uygulama, kırâat imamı tarafından uygun görülmemiş ve yasaklanmıştır.⁷ Feth-i mütevassıt ise, feth-i şedîd ile imâle-i mütevassıtı arası bir okuyuştur. Feth kavramına, imâlenin zıddı olduğu için tefhîm adı da verilmektedir.⁸

⁴ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, 5/25; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 8/232; Ebû Nasr İsmâ'îl b. Hammâd el-Fârâbî el-Cevherî, *es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sıhâhu'l-Arabiye*, thk. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr (Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyi'n, 1407), 5/1804; Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriya el-Kazvîni er-Râzî İbn Fâris, *Mu'cemu mekayîsi'l-luğa*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1399), 5/3; Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed Rağîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Geylânî (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 410; Muhammed b. Mükerrrem b. 'Ali Ebu'l-Fadl Cemaleddin el-Ensârî er-Rüveyfi 'î el-İfrîkî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beirut: Dâr-u Sâdır, 1414), 11/563; Mecdüddîn Ebû't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *Besâiru zevi't-temyîz fi letâifi'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Muhammed 'Ali en-Neccâr (Kahire: el-Meclisu'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiye-Lecnetu lhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1393), 4/292.

⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 11/563; Mecdüddîn Ebû't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhîd*, thk. Muhammed Na'im el-Irkisûsî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1426), 1049; Muhammed b. Muhammed b. 'Abdirrezzâk el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1414), 15/628.

⁶ el-Enfâl, 8/44.

⁷ 'Abdurrahman b. İsmâ'îl b. İbrâhîm ed-Dimeşkî Ebû Şâme, *İbrâzü'l-me'ânî min hurzi'l-emânî fi'l-kurâati's-seb'*, thk. İbrâhîm 'Atve 'Avad (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 203-204; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 387; Ahmed b.

İmâle; fetha harekeyi kesreye, elif harfini de yâ harfine çokça meylettirerek okumaktır. Bu meylettirme fazla ve şiddetli ise buna imâle-i şedîde denir. Aynı zamanda bunun için imâle-i kübrâ, kesr, bath, mahd ve idcâ' tabirleri de kullanılmaktadır.⁹ Meylettirme şiddetli değil ise buna da imâle-i mütevasşıta denir ki kesreye veya yâ harfine değil, fetha harekeye veya elif harfine daha yakın bir sesle okuyuştur.¹⁰

Taklîl kavramı ise; harekenin feth-i mütevasşıt ile imâle-i şedîde arasında bir sesle okunması olup imâle-i mütevasşıtaya karşılık gelmektedir.¹¹ Dolayısıyla, feth ile imâle arası bir okuyuş denilebilir.¹² Bir başka ifadeyle, fetha ile kesre arası olup fethaya daha yakın bir okumadır.¹³

Taklîl kavramının, kaynaklarda farklı kelimelerle ifade edildiği görülmektedir. Bunlar; imâle-i mütevasşıta, imâle-i suğrâ, imâle-i vustâ, beyne beyne, imâle-i mu'tedile, beyne'l-lafzayn ve taltiftir.¹⁴

2. Taklîl ile Okuyun Kırâat İmamları

Medine kırâat imamı Nâfi'nin ikinci ravisi Verş'in tariklerinden Ezrak, en çok taklîl yapan zattır. Ezrak'ın dışında Ebû Amr da belirli yerleri taklîl ile okumuştur. Bu iki imamın dışında Kâlûn, Dûrî ve Hamza'nın da taklîlle okuduğu kelimeler vardır.

Ezrak, "بُشْرَى، اشْتَرَى، الْقَرْى، سَكَرَى، نَرَى، أَسْرَى" gibi zevât-ı râ tabir edilen râ'lı kelimelerde taklîl ile okumuştur.¹⁵ Ezrak tarîki "رَأَى" fiilinde ise, belli şartlara göre taklîl yapmıştır. Zira "رَأَى قَمِيصَه، رَأَى رَأَى قَمِيصَه، رَأَى" gibi fiilin yalın halde geldiği durumlarda ve "رَأَى الْقَمِيصَه، رَأَى الْقَمِيصَه، رَأَى الْقَمِيصَه" gibi fiile zamir eklendiği yerlerde hem râ harfini hem de hemzeyi taklîlle okumuştur. Ancak "رَأَى الْقَمَرِ، رَأَى" gibi

Muhammed b. 'Abdilğânî el-Bennâ ed-Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'ate 'aşer*, thk. 'Abdurrahim et-Tarhûnî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1430), 1/240.

⁸ Ebû Şâme, *İbrâzü'l-me'ânî*, 203-204; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 387; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi'l-beşer*, 1/240.

⁹ Ebû 'Abdillah Bedruddîn Muhammed b. 'Abdillah b. Bahâdır ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulumi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1376), 1/320; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 387-388; 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâleddin es-Suyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Şu'ayb el-Arnâût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1429), 194; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi'l-beşer*, 1/240...

¹⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/320.

¹¹ 'Alî b. Muhammed b. 'Abdissamed el-Hemedânî el-Mısırî eş-Şâfi î Ebü'l-Hasen 'Alemüddîn es-Sehâvî, *Cemâlü'l-kurrâ' ve kemâlü'l-ikrâ'*, thk. Mervân el-'Atiyye - Muhsin Harâbe (Dimaşk-Beyrut: Dâr'ul-Me'mûn li't-Türâs, 1418), 601; Ebû Şâme, *İbrâzü'l-me'ânî*, 204; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 388.

¹² Ebû Şâme, *İbrâzü'l-me'ânî*, 221.

¹³ Ahmed b. Mûsâ b. el-'Abbâs et-Temîmî Ebû Bekr el-Bağdâdî İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a fî'l-kırâat*, thk. Şevkî Dayf (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1400), 149; el-Huseyn b. Ahmed Ebû 'Abdillâh İbn Hâleveyh, *el-Hucce fî'l-kırâati's-seb'*, thk. 'Abdül'âl Sâlim Mekrem (Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1401), 240; el-Hasen b. Ahmed b. 'Abdilğaffâr el-Fârisî Ebû 'Alî, *el-Hucce li'l-kurrâi's-seb'a*, thk. Bedreddin Kahvecî - Beşîr Cüveycâti (Dimaşk-Beyrut: Dâr'ul-Me'mûn li't-Türâs, 1413), 1/399; Ebû 'Alî el-Hasen b. 'Alî b. İbrâhîm b. Yezdâd el-Ahvâzî, *el-Vecîz fî'l-kırâ'ati's-semâniyye*, thk. Dureyd Hasan Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1423), 46.

¹⁴ Ebû 'Amr 'Osmân b. Saîd ed-Dânî, *et-Teyşîr fî'l-kırâati's-seb'*, thk. Halef Hamûd Sâlim eş-Şeğdelî (Hâil: Dâru'l-Endelüs li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1436), 219; Yusuf b. 'Alî b. Cübâre b. Muhammed b. 'Akîl b. Sevâde Ebu'l-Kâsım el-Mağribî el-Hüzelî, *el-Kâmil fî'l-kırâati ve'l-erba'in ez-zâide 'aleyhâ*, thk. Cemâl b. es-Seyyid b. Rifâ'î eş-Şâyib (y.y.: Müessesetü Semâ li't-Tevzi' ve'n-Neşr, 1428), 313; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 388; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi'l-beşer*, 1/240.

¹⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 396; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi'l-beşer*, 1/249.

”الذين ظلموا، رأى المؤمنون“ gibi fiilin lâm-ı ta’rîfe bağlandığı ve meddin kaybolduğu yerlerde feth ile okumuştur.¹⁶ Ayrıca Ezrak, aynı kökten gelen ”رؤياك“ kelimesini de taklîlle okumuştur.¹⁷

Ezrak’ın taklîlle okuduğu kelimelerin Kur’ân’ın on bir sûresinde yoğun bir şekilde geçtiği dikkat çekmektedir. Bunlar; Tâhâ, Necm, Me’âric, Kiyâme, Nâziât, ‘Abese, A’lâ, Şems, Leyl, Duhâ ve ‘Alak sûreleridir. Bu sûrelerdeki ”الضحى، سجدى، القوى، يغشى، هدى، الهوى، استغنى، يوحى“ gibi zevât-ı yâ tabîr edilen yâ’lı kelimeler; ister âyet sonunda olsun ister âyet ortasında bulunsun Ezrak tarafından taklîlle okumuştur. Aynı şekilde bu sûrelerde geçen ”بناها، ضحاهها، سؤاهها، دحاهها، فُرساهها، جلاهاها، ذكراها“ misallerinde olduğu gibi yâ ile biten kelimelere ”ها“ zamiri geldiğinde de Ezrak taklîl yapmıştır.¹⁸ Ayrıca mezkûr on bir sûrenin dışında Kur’ân’da geçen bütün yâ’lı kelimeleri de aynı şekilde okuduğu görülmektedir.¹⁹ ”يرضى نأى، ابتلى، محياي، الزنا، خطايا، متى، إناه، متواي، المأوى، طوبى، يحيى،“ gibi.

Ezrak ”الدار الإبركار، بقنطار، بمقدار، أنصار، أوبارها، أشعارها، آثارها، آثارهم، أبصارهم، ديارهم“ gibi son harfi râ olup öncesinde elif bulunan kelimeleri taklîlle okumuştur.²⁰ Aynı şekilde ”التورية، الكافرين“ kelimelerinde de taklîl yapmıştır.²¹ Ayrıca ”الأبرار، الأشرار، قرار“ gibi içinde tekrar eden râ harfi bulunan kelimeleri de taklîlle okumuştur.²²

Sûre başlarında bulunan hurûf-u mukatta‘alar da Ezrak’ın taklîlle okuduğu kelime gruplarına dâhildir. Bunların bir kısmında taklîl yapmış, bir kısmında yapmamıştır. Bu hususta Ezrak; Yûnus, Hûd, Yûsuf, İbrâhîm ve Hicr sûrelerinin başında bulunan ”الر“ ile Ra‘d sûresinin başındaki ”المر“daki râ harflerini taklîlle okumuştur.²³ Tâhâ sûresinin başındaki ”طه“ âyetinde de hâ harfini taklîlle okumuştur.²⁴ Meryem sûresinin ilk âyeti olan ”كهيعص“da ise hâ ve yâ harflerinde taklîl yapmıştır.²⁵ Söz konusu imam; Mü’min, Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhân, Câsiye ve Ahkâf sûrelerinin başında bulunan ”حم“lerin hâ harflerini taklîlle okumuştur.²⁶ Ayrıca ”يس“in yâ harfini de taklîlle okumuştur.²⁷

Ezrak’tan sonra en fazla taklîl yapan kırâat imamı Ebû Amr’dır. Onun taklîl okuyuşu incelendiğinde bazen Ezrak’la aynı şekilde okuduğu, bazen de ondan farklılık gösterdiği

¹⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 399; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/264-265.

¹⁷ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 402; ‘Ömer b. Kâsım b. ‘Alî el-Ensârî Ebû Hafs Sirâcuddîn eş-Şâfi ‘î el-Mısırî en-Neşşâr, *el-Mükerrer fimâ tevâtera mine’l-kırâati’s-seb’ ve teharrara*, thk. Ahmed Mahmûd Abdüssemî‘ eş-Şâfiî el-Hafeyân (Beirut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1422), 179, 395.

¹⁸ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-401; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/249-250.

¹⁹ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 401-402; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/250.

²⁰ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 405; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/258.

²¹ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 409-410; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/267.

²² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 408; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/261.

²³ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 414; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/271.

²⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 415; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/271.

²⁵ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 414-415; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/271-272.

²⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 416; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/273.

²⁷ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 416; Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi’l-beşer*, 1/272.

görülmektedir. Mesela Ezrak *الرؤيا، رؤياك، رؤياي* kelimesinde taklîl yaptığı halde Ebû Amr taklîl yapmamıştır.²⁸ Fakat aynı kelimedenden müştak *الرؤيا، رؤياك، رؤياي* sözcüklerini taklîlle okumuştur.²⁹

Ebû Amr'ın Tâhâ, Necm, Me'âric, Kıyâme, Nâziât, 'Abese, A'lâ, Şems, Leyl, Duhâ ve 'Alak sûrelerinde taklîlle okuduğu kelimelerin çokluğu dikkat çekicidir. Nitekim bu sûrelerin âyet sonlarındaki vav ve yâ harfinden çevrilen ve elif'le biten " *دحاها، طحاها، تلاها، سجي، الضحي، وضحي،* " gibi kelimelerde taklîl yapmıştır. Fakat bu kelimeler âyet ortasında gelirse taklîl yapmamıştır.³⁰ Yine Ebû Amr, râ'lı kelime olmaması şartıyla " *فُعَلَى، فُعَلَى، فُعَلَى* " vezninde gelen " *مَرَضَى، مَوْتَى، السَّلْوَى، ذِكْرَى، ضِيْرَى، إِحْدَى، طُوْبَى، قُصْوَى، الدُّنْيَا* " kelimeleri de taklîl ile okumuştur.³¹ Ebû Amr'ın taklîl ile okuduğu kelimeler arasında " *موسى، عيسى، يحيى، بلى، موتى* " isimleri de vardır.³²

Hurûf-u mukatta'alarda Basra imamının, tek bir yerde taklîl okuyuşu yaptığı göze çarpmaktadır. O da Mü'min sûresinden başlayarak Muhammed suresine kadar yedi sûre başında bulunan " *حَم* " lerdir. Burada Ebû 'Amr, hâ harfini taklîlle okumuştur.³³

Ezrak ve Ebû Amr'ın dışında taklîl yapan imamlar da vardır. Mesela Kûfe imamı Hamza " *القَهَّار* " ve " *البَّوار* " kelimelerinde, taklîl yapmıştır.³⁴ Aynı durum râ harfinin mükerreren geçtiği kelimelerde de geçerlidir ve " *الأبرار، الأشرار، قرار* " gibi kelimelerde Hamza, Ezrak'la beraber taklîl yapmıştır.³⁵ " *التورية* " kelimesini ise, Ezrak'la beraber Kâlûn ve Hamza da taklîlle okumuştur.³⁶ Ebû Amr'ın ilk râvîsi olan Dûrî ise, " *عسى، أئى، يا ويلتى، يا حسرتى، يا أسفى* " kelimelerini taklîlle okumuştur.³⁷ Ayrıca Meryem sûresinin başında bulunan " *كَهَيْتَص* " âyetindeki hâ ve yâ harfini Kâlûn taklîl yapmıştır.³⁸ Yâsîn sûresinin ilk âyeti olan " *يَس* " deki yâ harfini ise Medine imamı Nâfi' ve Kûfe imamı Hamza taklîlle okumuştur.³⁹

3. Necm Sûresindeki Taklîl Uygulamaları

Altmış iki âyetten müteşekkil olan Necm sûresi, adını başında yer alan necm (yıldız) kelimesinden alır ve " *Ve'n-Necm* " sûresi olarak da isimlendirilir. Kur'ân-ı Kerim'in mushaf tertibine

²⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 399; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/264.

²⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 402; Neşşâr, *el-Mükerrer*, 179, 395.

³⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 403; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/255.

³¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 403; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/255.

³² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 404; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/255-256.

³³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 416; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/273.

³⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 407; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/259.

³⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 408; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/261.

³⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 409-410; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/267.

³⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 404; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/256.

³⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 414-415; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/271-272.

³⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 416; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/272.

göre elli üçüncü sûresi olup Mekke döneminde nâzil olmuştur.⁴⁰ Nüzûl tertibine göre ise, yirmi üçüncü sırada yer alır.

Kırâat imamları Necm sûresindeki birçok kelimeyi taklîle okumuştur. Burada Necm sûresinde taklîle okunan kelimeler, kategorize edilmiş şekilde verilecektir.

3.1. Fiiller

Adı geçen sûrede taklîl uygulaması yapılan birçok fiil örneği bulunmaktadır. Bu örnekleri sülâsî fiiller ve mezîdün fih fiiller olarak ele almak mümkündür.

3.1.1. Sülâsî Mücerred Fiiller

3.1.1.1. Yâ Harfinden Çevrilmiş Elifle Biten Fiiller

Sülâsî mücerredinde yâ harfinden çevrilmiş elif olan ve âyet sonunda bulunan kelimelerdir. Ebû ‘Amr ve Ezrak “هوى، غوى، سعى” kelimelerini taklîle okumuştur.⁴¹ “رأى، يرى، راه، يُرى” kelimelerinde ise sadece Ezrak taklîl yapmıştır.⁴²

3.1.1.2. Vâv Harfinden Çevrilmiş Elifle Biten Fiiller

Sülâsî mücerredinde vâv harfinden çevrilmiş elif olan kelimelerdir. Mezkûr sûrede bu kabilden gelen tek kelime “طغى” fiilidir. Ebû ‘Amr ve Ezrak bu kelimeyi taklîle okumuştur.⁴³

3.1.2. Mezîdün Fih Fiiller

Sülâsî mücerredinde gerek yâ harfinden gerekse vâv harfinden çevrilmiş elif bulunan fiil üzerine harf ilavesi yapılan kelimelerdir. Bu kelimeler âyet sonunda gelirse Ebû ‘Amr ve Ezrak taklîle okumuştur.⁴⁴ Necm sûresinde ikisinin de bu şekilde okuduğu kelimeler şunlardır:

، اهتدى، يرضى تمى، يعشى، أوحى، فتدلى، فاستوى، يُوحى، ”

“غشى أهوى، ، أبقى، أقى ، تُمنى، أحبي أبكى، وقي، ، أكدى، اتقى

Bu tarz fiiller, “فأوحى، أعطى، يُجزئ، أغنى، فغشَّها” kelimelerinde olduğu gibi âyet ortasında gelirse yalnızca Ezrak taklîle okumuştur.⁴⁵ Mesela “تولى” kelimesi Necm sûresinde iki defa geçmektedir. Bu kelime, sûrenin 33. âyetinin sonunda geldiği için Ebû ‘Amr ve Ezrak’ın ikisi de taklîle okurken, aynı kelime 29. âyetin ortasında gelmiş ve burada yalnızca Ezrak taklîle okumuştur.

“تتمارى” fiilinde râ harfi bulunduğu için bu kelimeyi sadece Ezrak taklîle okumuştur.⁴⁶

3.2. İsimler

⁴⁰ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Necm Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/495.

⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-403; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255.

⁴² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 399; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/264-265.

⁴³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-403; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255.

⁴⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-403; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255.

⁴⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-401; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250.

⁴⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-403; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255.

3.2.1. Yâ Harfinden Çevrilmiş Elifle Biten İsimler

Sülâsî mücerredinde yâ harfinden çevrilmiş elif olan isimlerdir. Ebû 'Amr ve Ezrak, Necm sûresinde geçen "الهُوى، القوى، الهدى، المأوى، المنتهى" kelimelerini taklille okumuştur.⁴⁷

3.2.2. Fu'lâ Veznindeki İsimler

Fu'lâ veznindeki isimleri Ebû 'Amr ve Ezrak taklille okumuştur.⁴⁸ "الأُنثى الأولى، الدنيا، بالحسنى" gibi. Ancak Necm sûresindeki "أخرى، الكبرى، الأخرى" kelimeler bu vezinde gelmesine rağmen, 'lâme'l-fi'ilinin râ olması sebebiyle bu kelimeleri yalnızca Ezrak taklille okumuştur.⁴⁹

3.2.3. Fi'lâ Veznindeki İsimler

Ebû 'Amr ve Ezrak fi'lâ vezninde gelen isimleri taklille okumuştur.⁵⁰ Söz konusu sûrede bu vezinde gelen yalnızca "ضيزى" kelimesi vardır.

3.2.4. Ef'al Veznindeki İsimler

Necm sûresinde geçen "الأعلى، أدنى، الأوفى، أطفى" kelimeleri ef'al vezninde gelmiştir. Ebû 'Amr ve Ezrak bu vezinde kelimeleri taklille okumuşlardır.⁵¹

3.2.5. Bazı Hususî İsimler

Sûrede geçen "الشعرى" kelimesini sadece Ezrak taklille okurken Ebû 'Amr ve Ezrak'ın ikisi de "العزى، موسى" kelimelerini taklille okumuştur.⁵²

Sonuç

Kırâat ilminde taklil kavramı ve Kur'ân-ı Kerîm'den örneklerinin incelendiği bu çalışmada kırâat ilmine kısaca değinildikten sonra bu kavrama dair genel bir tablo ortaya konulmuştur. Öncelikle kelimenin kadîm sözlüklerde "azaltmak" anlamına geldiği sonucuna varılmış ve Kur'ân'da bir âyette geçtiği tespit edilmiştir. Bu âyette müzâri' formda gelen kelimenin anlamının sözlüklerde verilen açıklamalarla birebir örtüştüğü görülmüştür.

Kavramın sözlük anlamı ele alındıktan sonra terim anlamı üzerinde incelemeler yapılmıştır. Kavramın anlaşılabilmesi için öncelikle feth ve imâle mefhumları irdelenmiş, taklilin feth ve imâle arasında bir okuyuş olduğu saptanmıştır. Ayrıca taklil kavramının erken dönem kaynaklarında bir kırâat terimi olarak geçmediği ve bu kaynaklarda daha çok uygulamasının nasıl yapıldığına dair açıklamaların bulunduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca kaynaklarda, taklil kavramının karşılığı olarak zikredilen birçok terimin bulunduğu görülmektedir.

Kırâat imamlarının taklil okuyuşlarında ise ihtilaf bulunduğu göze çarpmaktadır. Bir kısım imamlar benzer kelimelerin hemen hemen tamamında taklil yaparken, diğer kısmı ise bazı

⁴⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-403; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255.

⁴⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-404; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255-256.

⁴⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-404; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255-256.

⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-404; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255-256.

⁵¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-403; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255.

⁵² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 400-403; Dimyâtî, *İthâfî fuzalâi'l-beşer*, 1/249-250, 255.

kelimelerde ve belli şartlar dâhilinde söz konusu okuyuşa katılmaktadır. Yapılan incelemede az ya da çok taklîl yapan bütün imamların taklîl uygulamasıyla alakalı genel geçer kuralları ele alınmış ve Kur'ân'dan bu kurallarla ilgili misallere yer verilmiştir.

Kur'ân'da taklîl uygulamasının en çok bulunduğu sûrelerden biri de Necm sûresidir. Daha önce zikredilen kurallar muvâcehesinde kırâat imamlarının bu sûrede taklîlle okuduğu kelimeler tespit edilmiş ve bu kelimeler kategorize edilmiş bir şekilde tek tek gösterilmiştir.

Yapılan incelemede Necm sûresinde taklîl okuyuşu yapan kırâat imamları, râvîleri ve tarîkleri arasında Ezrak ve Ebû 'Amr'ın öne çıktıkları görülmüştür. Adı geçen imamların Necm sûresindeki altmış üç yerde bu uygulamayı yaptıkları sonucuna varılmıştır. Bunlardan on tanesi aynı kelime olduğundan adı geçen sûrede elli üç farklı kelimedede taklîl yapıldığı tespit edilmiştir. Bu elli üç kelimededen otuz üç tanesinin fiil, yirmi tanesinin isim olduğu saptanmıştır. Ayrıca Ezrak, bu çalışmada tespit edilen kelimelerin hepsinde taklîl yaparken, Ebû 'Amr'ın bazı kelimelerde bu uygulamayı yapmadığı dikkatten kaçmamaktadır.

Kırâat imamlarının Kur'ân'da taklîlle okuduğu kelimelerin sadece Necm sûresiyle sınırlı olmadığı ve Kur'ân'ın neredeyse her sûresinde bulunduğu dikkate alındığında taklîl kavramının farklı çalışmalara zemin hazırlayan mümbit bir alan olduğu söylenebilir. Yapılan bu çalışmanın ilgili alana katkı sunması ve yapılması muhtemel çalışmalara ilham kaynağı olması umulmaktadır.

Kaynakça

- Ahvâzî, Ebû 'Alî el-Hasen b. 'Alî b. İbrâhîm b. Yezdâd. *el-Vecîz fi'l-kırâ'âti's-semâniyye*. thk. Dureyd Hasan Ahmed. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1423.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâ'îl b. Hammâd el-Fârâbî. *es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sihâhu'l-'Arabiye*. thk. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1407.
- Dânî, Ebû 'Amr 'Osmân b. Saîd. *et-Teyyîr fi'l-kırâ'âti's-seb'*. thk. Halef Hamûd Sâlim eş-Şeğdelî. Hâil: Dâru'l-Endelüs li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1436.
- Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed b. 'Abdilğânî el-Bennâ. *İthâfü fuzalâi'l-beşer bi'l-kırâ'âti'l-erba'ate aşer*. thk. 'Abdurrahim et-Tarhûnî. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1430.
- Ebû Alî, el-Hasen b. Ahmed b. 'Abdilğaffâr el-Fârisî. *el-Hucce li'l-kurrâi's-seb'a*. thk. Bedreddin Kahvecî - Beşîr Cüveycâtî. 7 Cilt. Dimaşk-Beyrut: Dâr'ul-Me'mûn li't-Türâs, 1413.
- Ebû Şâme, 'Abdurrahman b. İsmâ'îl b. İbrâhîm ed-Dimeşkî. *İbrâzü'l-me'ânî min hurzi'l-emânî fi'l-kırâ'âti's-seb'*. thk. İbrâhîm 'Atve 'Avad. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, ts.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî. *Tehzîbu'l-luğa*. thk. Muhammed 'Avad Mur'ib. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1422.
- Firûzâbâdî, Mecdüddîn Ebü't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *Besâiru zevî't-temyîz fi letâifi'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Muhammed 'Ali en-Neccâr. 6 Cilt. Kahire: el-Meclisu'l-'Alâ li's-Şuûni'l-İslâmiye-Lecnetu İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1393.
- Firûzâbâdî, Mecdüddîn Ebü't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsu'l-muhît*. thk. Muhammed Na'im el-'Irkisûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 8. Basım, 1426.
- Halîl b. Ahmed, Ebû 'Abdirrahmân b. 'Amr b. Temîm el-Basrî el-Ferâhîdî. *Kitâbu'l-'Ayn*. thk. 'Abdülhamîd Hendâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1424.

- Hüzeli, Yusuf b. ‘Ali b. Cübâre b. Muhammed b. ‘Akîl b. Sevâde Ebu’l-Kâsım el-Mağribî. *el-Kâmil fi’l-kırââtî ve’l-erba’in ez-zâide ‘aleyhâ*. thk. Cemâl b. es-Seyyid b. Rifâ’î eş-Şâyib. y.y.: Müessesetü Semâ li’t-Tevzi’ ve’n-Neşr, 1428.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî. *Cemheretü’l-luğa*, thk. Remzî Münîr Be’albekî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 1987.
- İbn Fâris, Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Zekeriya el-Kazvîni er-Râzî. *Mu‘cemu mekayîsi’l-luğa*. thk. ‘Abdusselâm Muhammed Hârun. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1399.
- İbn Hâleveyh, el-Huseyn b. Ahmed Ebû ‘Abdillâh. *el-Hucce fi’l-kırââtî’s-seb’*. thk. ‘Abdül’âl Sâlim Mekrem. Beyrut: Dâru’ş-Şurûk, 4. Basım, 1401.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem b. ‘Ali Ebu’l-Fadl Cemaleddin el-Ensârî er-Rüveyfi’î el-İfrîkî. *Lisânu’l-‘Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İbn Mücâhid, Ahmed b. Mûsâ b. el-‘Abbâs et-Temîmî Ebû Bekr el-Bağdâdî. *Kitâbü’s-Seb’a fi’l-kırâât*. thk. Şevkî Dayf. Kahire: Dâru’l-Me’ârif, 2. Basım, 1400.
- İbnü’l-Cezerî, Şemsüddin Ebü’l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf. *en-Neşr fi’l-kırââtî’l-aşr*. Beyrut: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, 1434.
- İbnü’l-Cezerî, Şemsüddin Ebü’l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf. *Müncidü’l-mukriîn ve mürrîdî’l-tâlibîn*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1420.
- Neşşâr, ‘Ömer b. Kâsım b. ‘Alî el-Ensârî Ebû Hafis Sirâcuddîn eş-Şâfi’î el-Mısırî. *el-Mükerrer fimâ tevâtera mine’l-kırââtî’s-seb’ ve teharrara*. thk. Ahmed Mahmûd Abdüssemiş eş-Şâfi’î el-Hafeyân. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1422.
- Rağîb el-İsfahânî, Ebu’l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed. *el-Müfredât fi garîbi’l-Kur’ân*. thk. Muhammed Seyyid Geylânî. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, ts.
- Sehâvî, ‘Alî b. Muhammed b. ‘Abdissamed el-Hemedânî el-Mısırî eş-Şâfi’î Ebü’l-Hasen ‘Alemüddîn. *Cemâlü’l-kurrâ’ ve kemâlü’l-ikrâ’*. thk. Mervân el-‘Atiyye - Muhsin Harâbe. Dimaşk-Beyrut: Dâr’ul-Me’mûn li’t-Türâs, 1418.
- Suyûtî, ‘Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâleddin. *el-İtkân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân*. thk. Şu‘ayb el-Arnâût. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1429.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. “Necm Sûresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/495-496. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. ‘Abdirrezzâk el-Hüseynî. *Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1414.
- Zerkeşî, Ebû ‘Abdillah Bedruddîn Muhammed b. ‘Abdillah b. Bahâdır. *el-Burhân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân*. thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1376.